

IJROCHILIKDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI VA AMALIY KO’NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH

G’apurova Lola Xamidulla qizi

*Andijon davlat pedagogika instituti “Ijtimoiy – va amaliy fanlar ” fakulteti
“Musika ta’lim” yo’nalishi 3– bosqich talabasi*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21217928>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijrochilik san’atida musiqiy tarbiyaning o’rni, uning shaxs estetik dunyoqarashi, ijodiy tafakkuri, eshitish madaniyati va amaliy ijrochilik ko’nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Musiqiy tarbiya ijrochining nafaqat texnik mahoratini, balki uning badiiy-estetik didi, sahna madaniyati, emotsional ifoda imkoniyatlari va ijodiy mustaqilligini rivojlantiruvchi muhim pedagogik jarayon sifatida baholanadi. Maqolada musiqiy eshituv, ritm hissi, nafas, artikulyatsiya, asar mazmunini tushunish, sahna psixologiyasi hamda muntazam mashq qilish madaniyati kabi amaliy ko’nikmalar yoritilgan.

Kalit so’zlar: ijrochilik, musiqiy tarbiya, amaliy ko’nikma, ijro mahorati, musiqiy eshituv, ritm, sahna madaniyati, estetik tarbiya.

Аннотация: В данной статье анализируется роль музыкального воспитания в исполнительском искусстве, его значение в формировании эстетического мировоззрения личности, творческого мышления, культуры слухового восприятия и практических исполнительских навыков. Музыкальное воспитание рассматривается как важный педагогический процесс, развивающий не только техническое мастерство исполнителя, но и его художественно-эстетический вкус, сценическую культуру, эмоциональную выразительность и творческую самостоятельность. В статье освещаются такие практические навыки, как музыкальный слух, чувство ритма, дыхание, артикуляция, понимание содержания произведения, сценическая психология и культура систематических занятий.

Ключевые слова: исполнительство, музыкальное воспитание, практические навыки, исполнительское мастерство, музыкальный слух, ритм, сценическая культура, эстетическое воспитание.

Annotation: This article analyzes the role of musical education in performing arts and its importance in developing aesthetic worldview, creative thinking, listening culture, and practical performance skills. Musical education is considered an essential pedagogical process that develops not only the performer’s technical mastery but also artistic taste, stage culture, emotional expressiveness, and creative independence. The article discusses practical skills such as musical hearing, sense of rhythm, breathing, articulation, understanding of musical content, stage psychology, and the culture of regular practice.

Keywords: performance, musical education, practical skills, performing mastery, musical hearing, rhythm, stage culture, aesthetic education.

Kirish. Musika inson ma’naviy hayotining eng nozik va ta’sirchan shakllaridan biridir. U inson qalbiga bevosita ta’sir ko’rsatadi, tuyg’ularni uyg’otadi, estetik didni shakllantiradi va shaxsning madaniy kamolotiga xizmat qiladi. Ayniqsa, ijrochilik san’atida musika nafaqat tinglanadigan san’at turi, balki jonli ifoda, his-tuyg’u, mahorat va tafakkur uyg’unligida namoyon bo’ladigan murakkab ijodiy jarayondir.

Ijrochilikda musiqiy tarbiya alohida ahamiyatga ega. Chunki ijrochi faqat nota matnini to’g’ri o’qib beruvchi shaxs emas, balki asar mazmunini anglaydigan, uni badiiy talqin qila oladigan, tinglovchiga estetik zavq bera oladigan san’atkor sifatida shakllanishi kerak. Buning uchun ijrochida musiqiy eshituv, ritm hissi, texnik tayyorgarlik, badiiy tafakkur, sahna madaniyati va psixologik barqarorlik kabi ko’nikmalar bosqichma-bosqich rivojlantiriladi.

Musiqiy tarbiya jarayoni ijrochilik ta’limining asosiy negizlaridan biridir. U o’quvchi yoki talabada musiqa san’atiga ongli munosabatni shakllantiradi, ijro madaniyatini rivojlantiradi va ijodiy faollikni oshiradi. Shu jihatdan musiqiy tarbiya faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmaydi, balki amaliy mashqlar, tinglash, tahlil qilish, ijro etish, sahnada o’zini tutish va asarni talqin qilish jarayonlarini ham o’z ichiga oladi.

Bugungi ta’lim jarayonida ijrochilik mahoratini rivojlantirishga yangicha yondashuv zarur. Chunki zamonaviy ijrochi nafaqat texnik jihatdan puxta tayyorlangan bo’lishi, balki milliy va jahon musiqa madaniyatini tushunadigan, mustaqil fikrlaydigan, sahnada erkin harakat qila oladigan va tinglovchi bilan ruhiy aloqa o’rnata oladigan shaxs bo’lishi lozim.

Musiqiy tarbiyaning ijrochilikdagi mazmuni

Musiqiy tarbiya keng ma’noda shaxsning musiqa orqali ma’naviy, estetik, intellektual va emotsional rivojlanish jarayonidir. Ijrochilikda esa musiqiy tarbiya bevosita amaliy faoliyat bilan bog’liq bo’lib, ijrochining san’atga munosabati, asarni tushunishi, ijro uslubi va badiiy ifoda imkoniyatlarini shakllantiradi.

Ijrochi uchun musiqiy tarbiyaning birinchi muhim jihati — musiqiy eshituvni rivojlantirishdir. Musiqiy eshituv ijrochiga tovush balandligi, ohang, lad, intonatsiya, tembr va dinamikani aniq anglash imkonini beradi. Agar ijrochida eshituv madaniyati yetarli rivojlanmagan bo’lsa, u asarni texnik jihatdan bajargan taqdirda ham, undagi badiiy mazmunni to’liq ochib bera olmaydi.

Ikkinchi muhim jihat — ritm hissini tarbiyalashdir. Ritm musiqa asarining ichki harakatini, uning jonli oqimini belgilaydi. Ijrochilikda ritmni his qilish nafaqat sanash yoki zarbni ushlab, balki asarning xarakteri, sur’ati, ichki dinamikasi va emotsional yo’nalishini anglash bilan bog’liq. Ritmik aniqlik ijrochining intizomi, diqqat-e’tibori va harakat muvofiqligini ham rivojlantiradi.

Uchinchi jihat — badiiy-estetik tafakkurni rivojlantirishdir. Ijrochi musiqa asarini faqat texnik topshiriq sifatida emas, balki muallif g’oyasi, davr ruhiyati, obrazlar tizimi va emotsional mazmuni bilan birgalikda tushunishi kerak. Bu esa musiqiy tarbiyaning chuqurroq bosqichini tashkil etadi. Chunki haqiqiy ijrochi asarni “o’qiydi”, “his qiladi” va “talqin qiladi”.

Amaliy ko’nikmalarni shakllantirishning ahamiyati

Ijrochilik san’atida amaliy ko’nikmalar muntazam mashq, pedagogik rahbarlik va mustaqil ijodiy izlanish orqali shakllanadi. Amaliy ko’nikma deganda ijrochining cholg’u, ovoz, tana harakati, nafas, eshituv, ritm va emotsional ifoda vositalaridan ongli va maqsadli foydalana olish qobiliyati tushuniladi.

Ijrochilikdagi eng muhim amaliy ko’nikmalardan biri — texnik tayyorgarlikdir. Texnik mahorat ijrochiga asarni erkin, toza va ishonchli bajarish imkonini beradi. Biroq texnika hech qachon maqsadning o’zi bo’lib qolmasligi kerak. U badiiy ifodaga xizmat qilishi lozim. Masalan, tezlik, aniqlik, nafasni to’g’ri taqsimlash, barmoqlar harakati yoki ovoz apparatini boshqarish kabi texnik jihatlar asarning mazmunini ochishga qaratilgan bo’lishi zarur.

Yana bir muhim ko’nikma — asarni tahlil qilish qobiliyatidir. Ijrochi asarni o’rganishdan avval uning shakli, janri, xarakteri, tempi, dinamik belgilari, frazalari va emotsional rivojlanishini tushunib olishi kerak. Tahlilsiz ijro yuzaki bo’lib qoladi. Shuning uchun pedagog o’quvchini faqat ijro qilishga emas, balki asar ustida fikrlashga, savol berishga, badiiy mazmunni izlashga o’rgatishi kerak.

Sahna madaniyati ham ijrochilikdagi muhim amaliy ko’nikmalardan biridir. Sahnada o’zini tutish, tinglovchi bilan muloqot qilish, hayajonni boshqarish, asarga diqqatni jamlash va ijro jarayonida emotsional barqarorlikni saqlash ijrochining professional shakllanishida muhim o’rin tutadi. Ko’plab yosh ijrochilar mashg’ulot vaqtida yaxshi natija ko’rsatsalar-da, sahnada hayajon sababli o’z imkoniyatlarini to’liq namoyon eta olmaydilar. Shu bois musiqiy tarbiya jarayonida sahna psixologiyasiga ham alohida e’tibor berish zarur.

Ijrochilikda pedagogik yondashuv

Musiqiy tarbiya jarayonida pedagogning roli juda katta. Pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki ijodiy yo’l ko’rsatuvchi, ruhlantiruvchi va tarbiyachi sifatida namoyon bo’ladi. U o’quvchining individual imkoniyatlarini aniqlaydi, uning kuchli va zaif tomonlarini ko’radi, mos mashqlarni tanlaydi va ijrochilik madaniyatini shakllantiradi.

Ijrochilik ta’limida individual yondashuv muhim hisoblanadi. Har bir o’quvchi yoki talabaning musiqiy eshituv darajasi, ritm hissi, emotsional ochiqligi, texnik imkoniyati va psixologik holati turlicha bo’ladi. Shu sababli barcha ijrochilarga bir xil metodik talab qo’yish har doim ham samarali natija bermaydi. Pedagog mashg’ulotda shaxsiy xususiyatlarni hisobga olgan holda ishlashi lozim.

Pedagogik jarayonda rag’batlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Ijrochilik murakkab va uzoq davom etadigan mehnatni talab qiladi. Ba’zan o’quvchi xatolardan charchashi, o’ziga ishonchini yo’qotishi yoki sahnadan qo’rqishi mumkin. Bunday holatda pedagogning to’g’ri so’zi, muloyim tanqidi va ruhiy qo’llab-quvvatlashi ijrochining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Tanqid ham pedagogik madaniyat asosida berilishi kerak. Ijrochining shaxsini emas, balki bajarilgan ishni tahlil qilish zarur. Masalan, “sen yomon ijro qilding” deyish o’rniga “ushbu frazada nafasni to’g’ri taqsimlash kerak”, “ritmik aniqlikka yana e’tibor beramiz”, “bu joyda obrazni yanada yumshoqroq ifodalash mumkin” kabi konstruktiv fikrlar berish maqsadga muvofiq.

Musiqiy tarbiya va estetik dunyoqarash

Ijrochilikda musiqiy tarbiya faqat amaliy ijro bilan cheklanmaydi. U shaxsning estetik dunyoqarashini ham shakllantiradi. Musiqa orqali inson go’zallikni his qiladi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni angelaydi, san’atga hurmat bilan qarashni o’rganadi.

Ayniqsa, milliy musiqa namunalarini o’rganish ijrochining ma’naviy tarbiyasida muhim ahamiyatga ega. Maqom, xalq kuy-qo’shiqlari, milliy cholg’u ijrochiligi va an’anaviy ijro maktablari yosh ijrochida milliy o’zlikni anglash, madaniy merosga hurmat va badiiy didni rivojlantiradi. Shu bilan birga, jahon musiqa san’ati namunalarini o’rganish ijrochining dunyoqarashini kengaytiradi, turli uslub va janrlarni farqlashga yordam beradi.

Estetik tarbiya ijrochida nozik did, ifoda madaniyati va badiiy mas’uliyatni shakllantiradi. Har bir ijrochi tinglovchi oldida mas’ul ekanini his qilishi kerak. Chunki sahnadagi har bir tovush, har bir pauza, har bir harakat tinglovchiga ta’sir qiladi. Demak, ijro jarayoni ijrochining ichki madaniyati, tarbiyasi va san’atga munosabatini namoyon etadi.

Amaliy mashg’ulotlarni tashkil etish metodikasi

Ijrochilikda amaliy ko’nikmalarni shakllantirish uchun mashg’ulotlar izchil, bosqichma-bosqich va maqsadli tashkil etilishi lozim. Birinchi bosqichda o’quvchining boshlang’ich tayyorgarligi, eshituv darajasi, ritmik sezgisi va ijro imkoniyatlari aniqlanadi. Bu pedagogga individual ish rejasini tuzishda yordam beradi.

Ikkinchi bosqichda asosiy texnik va musiqiy ko’nikmalar shakllantiriladi. Bu jarayonda gammalar, etyudlar, ritmik mashqlar, nafas mashqlari, artikulyatsion topshiriqlar, eshituvni rivojlantiruvchi mashqlar va kichik asarlar ustida ishlash muhim ahamiyatga ega. Mashqlar muntazam bajarilganda ijrochining harakatlari erkinlashadi, tovush sifati yaxshilanadi va musiqiy fikrlash faollashadi.

Uchinchi bosqichda asar ustida badiiy ishlashga e’tibor kuchaytiriladi. Bu bosqichda ijrochi asarning obrazli mazmunini tushunadi, frazalash, dinamika, temp, agogika, pauza va emotsional ifoda vositalaridan foydalanishni o’rganadi. Pedagog bu jarayonda o’quvchiga tayyor talqinni majburlab bermasdan, uni mustaqil fikrlashga yo’naltirishi kerak.

To’rtinchi bosqich sahna tayyorgarligi bilan bog’liq. Ijrochi asarni tinglovchi oldida bajarishga tayyorlanadi. Bunda sahnaga chiqish, o’zini tutish, hayajonni nazorat qilish, ichki diqqatni jamlash, xatodan keyin to’xtab qolmaslik va ijroni oxirigacha olib borish kabi ko’nikmalar shakllantiriladi.

Amaliy mashg’ulotlarda audio va video yozuvlardan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Ijrochi o’z ijrosini eshitib yoki ko’rib, xatolarini yaxshiroq anglaydi. Bu usul mustaqil tahlil qilish, o’z ustida ishlash va ijodiy mas’uliyatni oshirishga xizmat qiladi.

Ijrochilikda mustaqil mashq qilish madaniyati

Ijrochilik mahorati faqat dars jarayonida emas, balki mustaqil mashq qilish orqali ham rivojlanadi. Shuning uchun musiqiy tarbiya jarayonida o’quvchiga mustaqil ishlash madaniyatini o’rgatish zarur. Mustaqil mashq qilish tartibsiz takrorlash emas, balki aniq maqsad, reja va nazorat asosida tashkil etilgan ijodiy mehnatdir.

Ijrochi har kuni ma’lum vaqt davomida texnik mashqlar, asar qismlari, qiyin joylar, eshituv va ritm ustida ishlashi lozim. Mashg’ulot davomida bir xil xatoni ko’p marta takrorlash emas, balki xatoning sababini topish muhimdir. Masalan, ritmik xato diqqat yetishmasligi, sur’atning tezligi yoki ichki sanashning sustligi bilan bog’liq bo’lishi mumkin. Texnik xato esa noto’g’ri holat, ortiqcha zo’riqish yoki harakat muvofiqligining yetishmasligi sababli yuzaga keladi.

Mustaqil mashq qilishda qismlarga bo’lib ishlash usuli samarali hisoblanadi. Asarni boshidan oxirigacha qayta-qayta ijro etish har doim ham yaxshi natija bermaydi. Aksincha, murakkab joylarni ajratib olish, sekin sur’atda ishlash, keyin asta-sekin tezlikni oshirish, frazalarni alohida tahlil qilish ijrochilik sifatini yaxshilaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ijrochilikda musiqiy tarbiya ijrochining har tomonlama shakllanishida muhim ahamiyatga ega. U texnik mahorat, musiqiy eshituv, ritm hissi, badiiy tafakkur, sahna madaniyati va ijodiy mustaqillikni rivojlantiradi. Musiqiy tarbiya orqali ijrochi musiqa asarini chuqurroq anglaydi, uni mazmunan talqin qiladi va tinglovchiga ta’sirchan yetkazish imkoniyatiga ega bo’ladi.

Amaliy ko’nikmalar ijrochilik ta’limining asosiy negizidir. Ular muntazam mashg’ulot, pedagogik rahbarlik, mustaqil tahlil va sahna tajribasi orqali shakllanadi. Ijrochilikda muvaffaqiyatga erishish uchun texnik mashqlar, eshituvni rivojlantirish, ritmik aniqlik, asar tahlili, sahna tayyorgarligi va mustaqil ishlash madaniyatiga alohida e’tibor qaratish lozim.

Musiqiy tarbiya ijrochining nafaqat kasbiy, balki ma’naviy-estetik kamolotiga ham xizmat qiladi. U shaxsda go’zallikni his qilish, san’atga hurmat, milliy va jahon musiqa merosiga qiziqish, ijodiy fikrlash va badiiy mas’uliyatni shakllantiradi. Shuning uchun ijrochilik ta’limida musiqiy tarbiya va amaliy ko’nikmalarni rivojlantirish o’zaro bog’liq, uzluksiz va maqsadli pedagogik jarayon sifatida qaralishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца. — Москва: Просвещение, 1984.
2. Абдуллин Э. Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. — Москва: Просвещение, 1983.
3. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. — Москва: Наука, 2003.
4. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия. — Москва: Музыка, 1972.
5. Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс. — Ленинград: Музыка, 1971.
6. Ветлугина Н. А. Музыкальное развитие ребёнка. — Москва: Просвещение, 1968.
7. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе. — Москва: Просвещение, 1983.
8. Алиев Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта. — Москва: Владос, 2000.